



KAROLINUM

Oldřich Matoušek  
Hana Pazlarová

---

Státní orgány  
sociálněprávní  
ochrany dětí

---

Dobrá praxe z pohledu  
rodin a pracovníků

# **Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí**

Dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků

**Oldřich Matoušek**

**Hana Pazlarová**

---

Recenzovaly:

PhDr. Šárka Gjuričová

Mgr. Marcela Brodilová

Mgr. Vlastimila Hübnerová

Vydala Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum

Redakce Alena Jirsová

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova v Praze, 2016

© Oldřich Matoušek, Hana Pazlarová, 2016

ISBN 978-80-246-3336-7

ISBN 978-80-246-3347-3 (pdf)



Univerzita Karlova v Praze  
Nakladatelství Karolinum 2016

[www.karolinum.cz](http://www.karolinum.cz)  
[ebooks@karolinum.cz](mailto:ebooks@karolinum.cz)



# Obsah

<b>1. Předmluva (Oldřich Matoušek)</b>	<b>7</b>
<b>2. Definice významných pojmů a zkratk (Oldřich Matoušek)</b>	<b>11</b>
<b>3. Mezinárodní rámce sociálněprávní ochrany dětí (Hana Pazlarová)</b>	<b>18</b>
<b>4. Srovnání systémů sociálněprávní ochrany dětí v Evropské unii (Hana Pazlarová)</b>	<b>28</b>
<b>5. Profese pracovníka OSPOD a její rámce (Oldřich Matoušek)</b>	<b>35</b>
<b>6. Dosavadní výzkum OSPOD v ČR (Oldřich Matoušek)</b>	<b>52</b>
<b>7. Hlavní dilemata pracovníků OSPOD (Oldřich Matoušek)</b>	<b>67</b>
<b>8. Obecně k výzkumu a zavádění dobré praxe (Oldřich Matoušek)</b>	<b>71</b>
<b>9. „Špatná praxe“ pracovníků OSPOD (Oldřich Matoušek)</b>	<b>75</b>
<b>10. Dobrá praxe OSPOD v České republice – úvod k výzkumnému šetření (Hana Pazlarová)</b>	<b>79</b>
<b>11. Pohled pracovníků na dobrou praxi v práci OSPOD (Hana Pazlarová)</b>	<b>84</b>
<b>12. Dobrá praxe OSPOD pohledem rodičů (Hana Pazlarová)</b>	<b>114</b>
<b>13. Srovnání pohledu rodičů a pracovníků OSPOD (Hana Pazlarová)</b>	<b>130</b>
<b>14. Kazuistický pohled na dobrou praxi OSPOD (Hana Pazlarová)</b>	<b>138</b>
<b>15. Závěr (Oldřich Matoušek, Hana Pazlarová)</b>	<b>158</b>
<b>Summary</b>	<b>167</b>

# Zkratky

<b>SPOD</b>	sociálněprávní ochrana dětí (viz výše)
<b>OSPOD</b>	orgán sociálněprávní ochrany dětí (viz výše)
<b>Rejstřík Om</b>	evidence dětí a jejich rodin, s nimiž OSPOD pracuje a poskytuje jim určitou pomoc v rámci sociálněprávní ochrany
<b>Rejstřík Nom</b>	evidence dětí, u kterých je OSPOD dožádán o vyřízení určité záležitosti
<b>ORP</b>	obec s rozšířenou působností, jejíž úřad vykonává státní správu také pro jiné obce
<b>PMS</b>	Probační a mediační služba České republiky
<b>PO</b>	předběžné opatření (viz výše)
<b>NZD</b>	nejlepší zájem dítěte (viz výše)
<b>NRP</b>	náhradní rodinná péče (viz výše)
<b>MPSV</b>	Ministerstvo práce a sociálních věcí

# 1. Předmluva

Oldřich Matoušek

Sociální pracovníci vykonávající státní sociálněprávní ochranu dětí jsou v naší společnosti vnímáni předsudečně. Často je s nimi spojováno nebezpečí odebrání dětí z rodiny. (Populárním ztělesněním této představy je sociální pracovnice Zubatá z filmu Kolja). Málokdy a málokde jsou tito pracovníci vnímáni jako odborníci. Jejich možnosti jsou přeceňovány i podceňovány.

Jejich profesní role není jasně naryšovaná ani pro spolupracující profesionály, ani pro veřejnost. Definice role sociálního pracovníka státního orgánu sociálněprávní ochrany dětí (dále jen OSPOD) má v platné české legislativě pouze podobu rozsáhlého souboru povinností v zákoně o sociálněprávní ochraně dětí.

Role sociálního pracovníka OSPOD nebývá jasná ani jejich přímým klientům na městských úřadech – rodinám. Protože pracují pro stát, jsou rodinami někdy vnímány jako přísnější a nedostupnější než sociální pracovníci pracující v nestátních organizacích. Jiní klienti špatně odlišují úřady od služeb. „Sociálka“ je neurčitý pojem, který pro některé klienty může zahrnovat vedle příslušného odboru městského úřadu i neziskové organizace. Klienti, s nimiž jsou pracovníci OSPOD v dlouhodobém styku, mají někdy tendenci překračovat hranice a pokládat pracovníky za svoje přátele. Jiní klienti mají tendenci je vnímat jako prodlouženou ruku policie, mimo jiné proto, že mohou vstupovat do obydlí rodiny bez jejího souhlasu.

Profese zaměstnance OSPOD je vysoce feminizovaná. Proto jsou sociální pracovnice OSPOD vnímány – hlavně muži v průběhu rozvodu – jako osoby upřednostňující ženy a jejich zájmy. Protože se zabývají sociálně vyloučenými rodinami, mohou být pracovníci OSPOD vnímány jako ti, kdo zařizují nezasloužené výhody „cikánům“ a „nemačenkům“.

Na městských úřadech je znatelný vliv místních politiků a zastupitelstev i v oblasti státní správy, která by měla být vykonávána nezávisle na aktuálním rozložení politických sil. Místa na OSPOD jsou někde obsazována podle toho, kdo se s kým zná a kdo je s kým příbuzný, nikoli podle neutrálního posouzení předpokladů pro práci. Tyto předpoklady navíc nejsou v potřebném rozsahu stanoveny, v současnosti je stanoven jen typ vzdělání (ani ten však zatím neodpovídá struktuře vzdělání současných pracovníků OSPOD). Po volbách se na místních úřadech mění lidé a mění se priority. To přináší i změny v nastavování podmínek pro práci sociálních pracovníků OSPOD.

Faktický výkon role sociálního pracovníka OSPOD spojuje roli hodnotitele klientů, jejich obhájovatele, poradce, zprostředkovatele dalších služeb, poskytovatele přímé pomoci, mediátora, administrátora, vyhodnocovatele kvality své práce, obhájovatele i vysvětlovatele vlastní práce v rámci vlastního úřadu, koordinátora činnosti jiných pomáhajících nebo zasahujících subjektů, plánovače rozvoje sociálních služeb. Někdy je to i role oznamovatele skutečnosti, že byl porušen zákon, orgánům činným v trestním řízení, z čehož pro klienty vyplynou příslušné důsledky. Sociální pracovník OSPOD hledá rovnováhu mezi pomocí a kontrolou, přičemž se tyto dva aspekty jeho práce mohou při práci s jedním případem průběžně měnit.

Práce na OSPOD je práce s lidmi, pracovníci s nimi navazují vztahy. Většinou jde o lidi ve vážných těžkostech, z nichž mohou vyplývat nereálná očekávání vůči profesionálům, kteří se s nimi pokoušejí jejich těžkosti řešit. Zklamání očekávání mohou vést k silným emočním reakcím, přičemž se od pracovníků očekává, že je budou zvládat. Taková zátěž snadno může vést ke vzniku tzv. syndromu vyhoření; ten se projeví např. posunem k ryze byrokratickému pojetí práce s klienty. Zvládání vztahové zátěže je snazší pro pracovníky, kteří mají dostatečnou podporu kolegů a mají možnost reflektovat svoje působení na klienty v rámci supervize. Supervize však není definovaná, takže ji v současnosti využívá jen část pracovníků OSPOD a má velmi různé podoby.

Při práci s ohroženými dětmi a rodinami je nutné stanovit si udržitelnou a obhajitelnou představu toho, co je normální. Pracovníci, kteří nemají příležitost prověřovat konstrukci své představy o normálním fungování rodiče vůči dítěti, o normálních podmínkách bydlení, o normálním řešení partnerských sporů, o normálním způsobu zaměstnání atd. snadno sklouznou k promítání svých vlastních osobních norem do situace klientů. Prověřování norem je přirozenou náplní supervize a může být i předmětem kurzů průběžného profesního vzdělávání zaměřených



na vztahový kontext sociální práce. Obojí však není dostupné všem pracovníkům OSPOD.

Efekt práce sociálního pracovníka OSPOD není nikým zvenčí hodnocen a oceňován. Takové ocenění, pokud vyzní jednoznačně kladně, funguje v jiných profesích jako zpětná vazba motivující k dobrému výkonu práce.

V ČR není zaveden ani systém shromažďující případy, kdy se ohrožené dítě dostalo do ještě horší situace, nebo dokonce přišlo o život díky nečinnosti nebo díky „špatné praxi“ sociálních pracovníků OSPOD. Když jsou tyto případy shromažďovány, zveřejňovány a formou odborných konferencí rozebírány, jde o důležitý typ zpětné vazby pro zainteresované profesionály a také o prevenci opakování chyb objevených v jejich postupech.

Zdrojem frustrací pracovníků OSPOD může být i to, že některé potřeby klientů není možné uspokojit díky chybějícím zdrojům (např. chybí služby, chybí sociální bydlení). Proto mají někdy reálná řešení situace klientů daleko k řešením optimálním. Pregraduální vzdělávání přítom sociální pracovníky seznamuje s variantami řešení situace klientů, které jsou dostupné a efektivní v jiných zemích nebo na některých místech v ČR.

Téměř všechny průzkumy pracovníků OSPOD z poslední doby obsahují stížnosti na přetížení běžnou agendou, jejíž objem zvyšují novely zákona o sociálněprávní ochraně dětí, a také na administrativní zátěž. Změnou, která by tento stav zlepšila, by bylo navýšení počtu pracovníků OSPOD. Při současném financování OSPOD však finanční prostředky na tento účel získat téměř nejde.

Sociální pracovník OSPOD se pohybuje v „systému“, který na něj má vysoké nároky, přesto není schopen vyřešit triviální systémové chyby. Za mnohé uvedeme pro ilustraci dvě. Věznění neplatičů výživného tyto osoby uvádí do větších dluhů a zhoršuje jejich schopnost platit výživné. Způsob projednávání rozvodu soudy (dlouhé lhůty mezi soudními jednáními, angažmá advokátů placených v hodinových sazbách, angažmá znalců placených v hodinových sazbách, většinou formální a málo angažovaná role OSPOD) potencuje „bitvu“ mezi rozvádějícími se dospělými a zájem dítěte přehlídí, i přes veškeré deklarace zainteresovaných subjektů o přihlížení k „nejlepšímu zájmu dítěte“.

Vzdělání sociálních pracovníků OSPOD má velmi různou úroveň. Někdy je absolvent VOŠ lépe připraven na práci na OSPOD než absolvent vysoké školy. Nejhorší úroveň vzdělání pravděpodobně mají v ČR absolventi soukromých škol. To si již někteří zaměstnavatelé (místní

úřady) začínají uvědomovat a začínají to při výběru nových pracovníků OSPOD zohledňovat. Prestiž profese přitom s kvalitou vzdělání souvisí.

V ideálním případě by měl být sociální pracovník OSPOD vnímán jako osoba stmelující komunitu. Jako kompetentní odborník přinášející klientům něco pozitivního. Pokud to není možné hned, tak alespoň v dlouhodobé perspektivě.

Tento text chce ukázat práci sociálního pracovníka OSPOD v její komplexnosti a vyzdvihnout ty její podoby, které se v současných českých podmínkách dají pokládat za příklady „dobré praxe“.

V srpnu 2015

autoři

# 2. Definice významných pojmů a zkratk

Oldřich Matoušek

## Dítě

Z hlediska platného českého práva je to nezletilá osoba do dosažení věku 18 let.

### **Ohrožené dítě**

Dítě, jehož základní potřeby nejsou naplněny nebo je ohrožené jejich naplnění. V našich domácích podmínkách jde zpravidla o dítě vystavené nevhodnému zacházení (viz heslo Nevhodné zacházení s dítětem), dítě vyrůstající v deprivujícím prostředí, např. v sociálně vyloučené lokalitě, dítě vyrůstající mimo vlastní rodinu, dítě s poruchami chování.

## Deprivace

Stav, kdy je dítě zbaveno možnosti uspokojovat své potřeby, a někdy také dlouhodobé následky tohoto stavu.

## Rodina

Soužití lidí jedné nebo více generací, v němž je podstatná emocionální a ekonomická podpora jednotlivců. Jádrem rodiny je partnerství dvou dospělých lidí, pokud v ní dva dospělí partneři žijí. Nejsilnější biologickou vazbou v rodině je vazba mezi dítětem a rodičem. Pokud v rodině vyrůstají děti, je podstatnou funkcí rodiny zajištění všech potřeb dětí. Pro naplnění hlavních funkcí rodiny je třeba, aby dospělí měli určité kompetence, k nimž mj. patří zajistit si určité příjmy, hospodařit s financemi, zajistit si bydlení, udržovat domácnost, sladovat svoje potřeby v každodenním fungování a řešit konflikty ve vzájemných očekáváních,

udržovat kontakty se členy širší rodiny a sociálním okolím a vyrovnávat se s jejich požadavky, najít rovnováhu mezi požadavky práce a potřebami rodiny. Pokud jsou v rodině vychovávány děti, jsou důležité rodičovské kompetence dospělých (viz toto heslo).

V současných společnostech euroamerického civilizačního okruhu slábnou význam formálního legitimování svazku dospělých státní nebo církevní autoritou. Zároveň v nich již není jasně definovaná rodinná role muže a ženy, o naplnění těchto rolí se mezi členy rodiny vyjednává a mají rozmanité podoby. Rodiny jsou proto více ohroženy rozpadem než rodiny tradičních společností.

## Podpora rodiny

Všechny formy práce s rodinou, jejichž cílem je podpora rodiny v některém aspektu jejího fungování. V našem prostředí se ve stejném významu užívá i pojem sanace rodiny.

## Sociálněprávní ochrana dětí (SPOD)

Soubor činností upravených zákonem směřujících k zajištění práva dětí na příznivý vývoj, výchovu a ochranu zájmů. Protože dítě potřebuje ke svému vývoji rodinné prostředí, zahrnuje SPOD i činnosti, jejichž cílem je obnovení narušených funkcí rodiny. Klíčovou právní normou v ČR je zákon č. 359/1999 Sb., o sociálněprávní ochraně dětí. SPOD vykonávají orgány státu a pověřené osoby. Problémy současné SPOD poskytované státem v ČR pramení z roztržitého mezi resorty státní správy, z roztržitého kompetencí mezi samosprávou a státní správou (o počtech pracovníků na obecních úřadech rozhoduje samospráva, ale tito pracovníci vykonávají státní správu, která na ně průběžně klade stále více povinností), chybí depistáž ohrožených dětí a rodin, přetrvává řešení situace dětí jejich umístěním do ústavní péče, chybí kvalitní průběžné vzdělávání pracovníků, není dostatečná síť služeb pro ohrožené děti a rodiny, není sledován efekt těchto služeb, multidisciplinární spolupráce je slabá.

## Orgány sociálněprávní ochrany dětí

V ČR to jsou obecní úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností (ORP), krajské a magistrátní úřady, Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV) a Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí (ÚMPOD). Kraj-

ské a magistrátní úřady mohou výkonem SPOD pověřit jiné subjekty, z nichž se pak stanou tzv. pověřené osoby. V literatuře se běžně vyskytuje zkratka OSPOD, kterou je obvykle označováno příslušné oddělení obecního úřadu obce s rozšířenou působností.

## Standardy kvality sociálněprávní ochrany dětí

Soubor šestnácti kritérií, s jejichž pomocí má být garantována základní kvalita při ochraně zájmů dětí orgány sociálněprávní ochrany v ČR. Standardy jsou závazné pro všechny orgány vykonávající SPOD. Byly zavedeny novelou zákona č. 359/1999 Sb. a vyhláškou č. 473/2012 Sb. Platí od 1. 1. 2015. Kontrolu kvality SPOD poskytované obecními úřady vykonává nadřízený krajský úřad.

## Nejlepší zájem dítěte/zájem dítěte

Pojem obsažený v *Úmluvě o právech dítěte* OSN z roku 1989, podle níž má být tento zájem předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, uskutečňované veřejnými nebo soukromými subjekty. Pojem je obtížně definovatelný, zejména v situaci konfliktu zájmů rodičů a dětí. Zájmy dětí jsou provázány s normami skupiny, etnika, kultury, v níž děti žijí, proto je také možné vytvořit jen obecnou definici NZD.

Dítě má svůj zájem vyjádřit, pokud je k tomu způsobilé, a má se pak při rozhodování o něm k jeho názoru přihlížet. V kterých případech je dítě způsobilé k vyjádření svého názoru však česká legislativa ani judikatura zcela jasně neříkají. Vedle názoru dítěte bývá při rozhodování o dítěti v relevantních výkladech (včetně výkladu OSN k Úmluvě) za významné pokládáno zachování identity dítěte, zachování jeho rodinného prostředí a existujících vztahů, zajištění péče, ochrany a bezpečí, podpora jeho zdraví, zajištění jeho vzdělání a posouzení rizik, jimž je případně vystaveno.

Nový český občanský zákoník definuje soustavu pomocných kritérií k určení NZD při rozhodování ve věcech péče o dítě. Jimi mají být ohledy „... na osobnost dítěte, zejména na jeho vlohy a schopnosti ve vztahu k vývojovým možnostem a životním poměrům rodičů, jakož i na citovou orientaci a zázemí dítěte, na výchovné schopnosti každého z rodičů, na stávající a očekávanou stálost výchovného prostředí, v němž má dítě napříště žít, na citové vazby dítěte k jeho sourozencům, prarodičům, popřípadě dalším příbuzným i nepříbuzným osobám.“

## Předběžné opatření

V české legislativě týkající se rodin a dětí jde o rozhodnutí soudu, jehož cílem je zajištění péče o dítě. PO se vydává v případech, kdy dítě přiměřenou péčí nemá nebo je v přímém ohrožení. PO má platnost jednoho měsíce a může být prodlouženo vždy o jeden měsíc, ale celková doba jeho platnosti nesmí přesáhnout 6 měsíců.

## Rodičovské kompetence/ Výchovné předpoklady rodičů

Při rozhodování o dítěti se v našem prostředí dosud užívá tradiční pojem „výchovné předpoklady rodičů“. Metodika doporučená MPSV k jejich hodnocení vydaná před rokem 2000 zahrnovala soubor kritérií, mezi nimiž byla na prvním místě osobnost rodiče, a to hlavně z hlediska zralosti, resp. duševního zdraví. Vztah rodiče k dítěti byl dalším kritériem, přičemž se měla odlišit láska k dítěti zaměřená na prospěch dítěte a láska zaměřená na uspokojování vlastních potřeb dospělého. Indikátorem vztahu byla mj. míra péče o dítě a schopnost mu projevat city. Jako další předpoklad rodičovství měl být posouzen charakter a mravní normy rodiče. Vedle toho měla být posouzena schopnost rodiče respektovat právo dítěte stýkat se s druhým rodičem. Dalším kritériem byl vztah dítěte k rodiči. Dalším kritériem bylo chování rodiče, které se dá pokládat za vzor pro vytvoření sociální a sexuální identity dítěte. Jako důležitá se jevila i inteligence rodiče a jeho vzdělání, dále rozsah rodinného zázemí rodiče. Zájem dítěte na zachování stálého prostředí byl dalším doporučeným ukazatelem. Konečně padala na váhu i socioekonomická situace rodiče. Ve starších verzích metodiky figurovaly ještě biologické předpoklady rodiče k péči o děti, které zohledňovaly předpokládané lepší dispozice matek k péči o nejmenší děti.

Tato kritéria jsou maximalistická, některá se dají jen obtížně objektivizovat, některá nemusejí být relevantní pro „dostatečně dobré rodičovství“. Skromnější a realističtější formulace vyžadují, aby „dostatečně dobrý rodič“ uměl dítěti zajistit bezpečí, ochránit jeho zdraví, poskytnout mu přiměřenou výživu, udržovat hygienu dítěte na náležité úrovni, podporovat rozvoj jeho schopností a u větších dětí soustavné vzdělávání, uměl mu vštípit morální normy, uměl předvídat a redukovat případná dítěti hrozící rizika a dokázal podporovat jeho vztahy k členům širší rodiny, k vrstevníkům a k dalším lidem.

Překážkou uplatňování rodičovských kompetencí bývá zejména duševní nemoc dospělého (zejm. schizofrenie, deprese), porucha osobnosti

(zejm. asociální poruchu osobnosti), závislost na návykových látkách, deficit rozumových schopností, vlastní zkušenost s nevhodným zacházením ze strany rodičů během dětství a dospívání (týrání, zneužívání nebo zanedbávání; domácí násilí).

Rodiče, kteří se přímo na dítěti v minulosti dopustili týrání, zneužívání nebo zanedbávání, představují riziko i do budoucna. Velké riziko pro dítě a současně významné oslabení rodičovských kompetencí představuje popouzení dítěte proti druhému rodiči v situaci akutního nebo doznívajícího rozvodu.

## Nevhodné zacházení s dítětem

Týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte, také soustavné popouzení dítěte proti druhému rodiči a situace, kdy je dítě svědkem násilí mezi rodiči. Dítě může být traumatizováno i nevhodným způsobem vyšetřování, pak se mluví o jeho sekundární viktimizaci. Nejrozšířenější formou nevhodného zacházení s dítětem je zanedbávání. Zahrnuje obvykle nevhodnou základní péči (nedostatečné zajištění přiměřené výživy, oblečení, péče o zdraví), nedostatečný dohled, případně opouštění dítěte.

## Domácí násilí

Násilí mezi členy jedné domácnosti. Jde-li o násilí pouze mezi manželi nebo partnery, jde o partnerské násilí. Násilí může mít povahu fyzického napadání nebo psychických útoků. Oběti útoků mohou být i děti i senioři.

## Rozvod/ Rozchod

Právní, resp. faktické ukončení soužití dospělých partnerů, které znamená rozpad rodiny. Klade před dospělé i děti nárok vyrovnat se s řadou stresorů, což je dlouhodobý proces. U určité části dospělých dostává rozvod/rozchod podobu destruktivní „války“, do níž jsou vtahovány všechny subjekty, s nimiž rozcházející se dospělí přicházejí do styku. V těchto případech se stává polem střetu také způsob další péče o děti.

## Mnohoproblémová rodina/ Ohrožená rodina

Rodina, která má vážné problémy ve více sférách svého fungování. Někdy se termín ohrožená rodina užívá pro rodinu, která má vážné těžkosti ve vnitřních, resp. vnějších interakcích.

## Nespolupracující rodina

Rodina, která odmítá spolupracovat se subjekty vykonávajícími sociálněprávní ochranu dětí, případně se subjekty poskytujícími podporu rodiny. Důvod nespolupráce by měl být subjektu, který se rodinou zabývá, znám a měl by být vyhodnocen s ohledem na možný budoucí vývoj spolupráce.

## Případová konference

Při řešení situace ohrožených dětí a rodin je podle zákona č. 359/1999 Sb. obecní úřad obce s rozšířenou působností povinen pořádat případovou konferenci ve spolupráci s rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte, ve spolupráci se zástupci školy, zdravotnických služeb, orgánů činných v sociální oblasti, policie, se státními zástupci, pracovníky z oblasti náhradní rodinné péče, s poskytovateli sociálních služeb a pověřenými osobami. Účast pozvaných subjektů je dobrovolná.

## Individuální plán ochrany dítěte (IPOD)

Obecní úřad obce s rozšířenou působností má dle §10 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálněprávní ochraně dětí, povinnost zpracovat na základě vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny individuální plán ochrany dítěte, a to v součinnosti s rodiči nebo jinou osobou odpovědnou za výchovu dítěte. Účastnit se mají odborníci, kteří se podílejí na řešení problému dítěte a jeho rodiny. IPOD vymezuje příčiny ohrožení dítěte, stanoví opatření k zajištění ochrany dítěte, k poskytnutí pomoci rodině ohroženého dítěte a k posílení funkcí rodiny. IPOD obsahuje časový plán pro provádění těchto opatření. IPOD má – pokud je to možné – umožnit setrvání dítěte v péči rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte. IPOD se pravidelně aktualizuje, zejména v situacích, kdy je nařízena ústavní výchova, ochranná výchova nebo kdy je dítě svěřeno do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, případně do pěstounské péče.

## Náhradní rodinná péče

Péče poskytující ohroženým dětem náhradní rodinné prostředí, pokud nemohou být vychovávány ve své vlastní rodině. Jejimi hlavními formami jsou v ČR osvojení (adopce), pěstounská péče, opatrovnictví a svě-



ření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče. Podmínkou adopce je, že dítě je tzv. právně volné (vlastní rodiče souhlasí s adopcí nebo byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti). Pěstounství je státem řízené a finančně odměňované. Dlouhodobé pěstounství končí zletilostí dítěte, případně dříve rozhodnutím soudu. Pěstounská péče na přechodnou dobu nemá být delší než rok a využívá se v případech, kdy je pravděpodobné, že se pro dítě najde jiné řešení jeho situace. Pěstounská péče zachovává práva biologických rodičů s výjimkou práv, která soud přenese na pěstouny. Svěření do péče jiné fyzické osoby, zpravidla příbuzné, je využíváno v případech, kdy to vyžaduje zájem dítěte a vhodná osoba s tím souhlasí. Biologickým rodičům zůstává vyživovací povinnost vůči dítěti v pěstounské péči a v péči jiné fyzické osoby. Poručenství se využívá v situaci, kdy rodiče dítěte nežijí nebo byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, či byl jejich výkon této zodpovědnosti pozastaven nebo nemají způsobilost k právním úkonům v potřebném rozsahu. Poručník dítě zastupuje, vychovává a spravuje jeho majetek. Pokud možno se poručníkem stanoví příbuzný nebo osoba dítěti blízká. Když to není možné, stanoví se jako poručník orgán SPOD. Jakékoliv podstatné rozhodnutí poručníka týkající se dítěte musí být schváleno soudem.

## Dobrá praxe

Postupy, které vedou k cíli s dobrou účinností (lépe než jiné) a zároveň postupy, které lze dostatečně popsat a opakovat. Nejméně rigorózním přístupem k definici dobré praxe je soustředění a popsání příkladů, které se podle mínění někoho osvědčily a jsou hodné následování. Nejtvrdším kritériem dobré praxe je prověření postupů výzkumem, který provedl nezainteresovaný subjekt. Komplexní popis dobré praxe vyžaduje stanovení výchozího stavu, cílů, zdrojů, akcí/organizačních procesů a relevantního kontextu. V zahraničí se ve stejném významu jako dobrá praxe používá i termín nejlepší praxe (best practice).

# 3. Mezinárodní rámce sociálněprávní ochrany dětí

Hana Pazlarová

Než se v následujících kapitolách budeme zabývat prací OSPOD v ČR, považujeme za užitečné přiblížit mezinárodní rámce, které její výkon určují, a také popsat podrobněji, jaké jsou podmínky výkonu sociálněprávní ochrany dětí (SPO) v zemích Evropské unie (EU). Přestože primární zodpovědnost za SPO dětí leží na jednotlivých členských státech, je toto téma vnímáno jako důležité i na celoevropské a globální úrovni a věnují se mu i významné nadnárodní instituce.

V této kapitole se zaměříme na klíčové iniciativy a dokumenty k ochraně dětí na následujících úrovních:

- Evropská unie – zejména legislativa EU a činnost Agentury Evropské unie pro základní práva (FRA)
- Rada Evropy – zejména úmluvy a doporučení Rady Evropy
- Spojené národy – zejména Úmluva o právech dítěte a činnost Výboru pro práva dítěte.

## 3.1 Hlavní principy ochrany dětí v EU

Ochrana práv dětí v EU je vedena principy a standardy, které formulovala v roce 1989 *Úmluva o právech dítěte* vydaná Organizací spojených národů. O ni se opírá i pojetí ochrany dětí v EU. Ochrana práv dětí je jako jedno ze základních práv zakotvena v *Chartě práv EU* (Charter of Fundamental Rights of the European Union 2000) z roku 2000. Agendu ochrany dětí má ve své gesci Komisariát pro justici (DG Justice). Od roku 2007 zřídila EU Agenturu Evropské unie pro základní práva (FRA), která se otázkou ochrany dětí také zabývá. V roce 2012 se v Bruselu sešlo sedmé Evropské fórum o právech dítěte (7th European Forum on the Rights of the Child), které se mimo jiné zaměřilo na systémy

SPO dětí v EU (Supporting Child Protection 2012). Stanovilo si za cíl: 1) prozkoumat systémy SPO v EU, 2) přispět ke snaze členských zemí zlepšovat své systémy SPO dětí, 3) prozkoumat, jak může EU v rámci svých kompetencí přispět k tomuto zlepšení, a 4) pomoci členským zemím více brát v potaz mezinárodní aspekt SPO (Child protection systems 2012). Toto Fórum iniciovalo vznik celoevropské studie, která se zaměřila na srovnání systémů SPO v EU a jejíž výsledky jsou obsaženy v následující kapitole.

V dalších letech diskuse a práce na tomto tématu na půdě EU pokračovaly. Vznikla zmiňovaná studie i některé další. Jedna z nich se zaměřila na příklady dobré praxe v oblasti SPO v EU (Standards and Good Practice References 2015). Na devátém Evropském fóru o právech dítěte (9th European Forum on the Rights of the Child) v roce 2015 byly prezentovány všechny dosavadní počiny, které v oblasti postupné integrace systémů SPO byly učiněny.

### 3.2 Legislativa, směrnice a doporučení

Jedna ze studií (International Standards on Child Protection 2015), které vznikly jako součást výše uvedené iniciativy, přehledně shrnuje dosud existující legislativu EU i různá doporučení a standardy v oblasti SPO.

Ochranu dětí ovlivňuje také *Evropská politika soudržnosti* (EU Cohesion Policy), jejíž programové období pro roky 2014–2020 má jako jednu z priorit boj proti chudobě, která se stále týká i poměrně významné skupiny dětí v Evropě. „European Platform against Poverty” si v rámci boje s chudobou jako prioritu stanovila boj proti sociálnímu vyloučení a podporu aktivního a důstojného zapojení osob ohrožených chudobou do života společnosti. Tomu odpovídají i formulované priority některých finančních programů EU (upravené např. Commission Implementing Regulation (EU) No. 288/2014 nebo Commission Delegating Regulation (EU) No. 480/2014), které se týkají podpory rozvoje předškolní péče a vzdělávání s důrazem na marginalizované skupiny dětí.

Na evropské úrovni existuje také řada „soft law“<sup>1</sup> dokumentů zabývajících se ochranou dětí, jejichž přehled přináší následující tabulka.

---

1 Právní normy, které mají doporučující charakter.

**Tab. 1** Legislativa EU v oblasti ochrany dětí<sup>2</sup>

Název dokumentu	Téma
Brussels IIa Regulation (2201/2003/EC)	Upravuje otázky manželství, rozvodu a rodičovské zodpovědnosti.
Return Directive (2008/115/EU)	Určuje pravidla pro návraty nelegálních osob ze třetích zemí, včetně ochrany dětí a rodinného života v rámci těchto procedur.
Directive on Child Sexual Abuse and Exploitation (2011/93/EU)	Směrnice bojující proti sexuálnímu zneužívání a vykořisťování dětí a dětské pornografii.
Directive on Trafficking in Human Beings (2011/36/EU)	Směrnice o prevenci a boji proti obchodu s lidmi a ochraně obětí, včetně dětí.
Directive on the European Protection Order (2011/99/EU)	Směrnice o evropském ochranném příkazu, který umožňuje ochranu obětí ve všech členských zemích. Děti jsou považovány za zvláště zranitelné oběti.
Victims' Rights Directive (2012/29/EU)	Směrnice stanovující práva a minimální standardy ochrany a podpory obětí trestných činů, vč. dětí.
Regulation on Mutual Recognition of Protection Measures in Civil Matters (2013/606/EU)	Upravuje vzájemné uznávání ochranných opatření v občanských věcech. Cílem je zajistit stejnou míru ochrany obětí před násilím ve všech členských zemích.
Reception Conditions Directive (2013/33/EU)	Směrnice o přijímání žadatelů o mezinárodní ochranu.
Asylum Procedures Directive (2013/32/EU)	Směrnice o společných řízeních pro přiznávání a odnímání statusu mezinárodní ochrany.
Dublin Regulation (604/2013/EU) <sup>1</sup>	Nařízení, kterým se stanoví kritéria a postupy pro určení členského státu příslušného k posuzování žádosti o mezinárodní ochranu podané státním příslušníkem třetí země nebo osobou bez státní příslušnosti v některém z členských států.

Zdroj: Volně podle International Standards on Child Protection, 2015.

2 „Directive“ = závazný právní akt platný pro všechny členské země EU, který musí být implementován do národní legislativy. „Regulation“ = právní dokument stanovující cíle, které by členské země měly naplnit, ale je na individuálním rozhodnutí každé země, jakým způsobem.